

การวิจัยเชิงประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงาน การศึกษานอกโรงเรียน:

กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

An Evaluation of the Effectiveness of Non-formal Education Programs: A Case Study of the Northeastern Region

เพ็ญณี แรอท (Pennee Narot)^{1*}

นริวรรณ พรหมชุม (Nareewan Prohmchum)¹

ธนอมวรรณ ประเสริฐเจริญสุข (Thanomwan Prasertcharoensuk)¹

จุมพล ราชวิจิตร (Jumpol Ratvijit)¹

ทวีชัย บุญเต็ม (Taweechai Boonterm)²

ทัศนีย์ บุญเต็ม (Tassanee Boonterm)²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงประเมิน มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาวิจัยเชิงประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนในประเด็นต่อไปนี้ 1.1) คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาและผู้เข้ารับบริการการศึกษา 1.2) กิจกรรมที่จัดตอบสนองนโยบายของกระทรวง/รัฐบาลและการปฏิบัติการเรียนรู้ และ 1.3) ความคุ้มค่า/ต้นทุนของการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน 2) เพื่อศึกษาหาแนวทางการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนที่ควรดำเนินการต่อไป

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน 19 ศูนย์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างที่เก็บข้อมูลได้มาจากการสุ่มแบบ 2 ขั้นตอน โดยสุ่มได้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน 10 ศูนย์ด้วยวิธีสุ่มอย่างง่าย จากนั้นสุ่มอย่างง่ายบุคลากรเพื่อให้ข้อมูลในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ ครูผู้สอน 94 คนและ ผู้กำลังศึกษา 500 คน ผู้สำเร็จการศึกษาจากทุกศูนย์จำนวน 197 คน ส่วนผู้อำนวยการ 10 ศูนย์ได้จากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสอบถามและกรอบการประชุมกลุ่มย่อย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงบรรยาย นำเสนอผลในรูปตารางและพรรณนาความ ผลการวิจัยพบว่า 1) ในด้านประสิทธิภาพในการดำเนินงานเกี่ยวกับคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาและผู้เข้ารับบริการการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างประมาณครึ่งหนึ่งมีรายได้อยู่ในช่วงเดือนละ 5,000-10,000 บาทหลังจากจบการศึกษา ส่วนใหญ่มีเจตคติที่ดีต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในระดับมาก กิจกรรมที่ตอบสนองนโยบายของรัฐและการปฏิบัติการศึกษาคือ การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีการบูรณาการหลักสูตรให้ผู้เรียนได้ศึกษาเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ส่วนความคุ้มค่าทางการศึกษา ข้อค้นพบสามารถวิเคราะห์ได้ในแง่ของด้านประสิทธิผลของการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน 2) แนวทางในการดำเนินงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในอนาคต พบว่าภาระงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ที่สำเร็จตามเป้าหมายในระดับมาก ได้แก่การจัดการศึกษาในชุมชนเมืองด้านการอบรมเยาวชน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาด้านเกษตรอุตสาหกรรมและการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร การอบรมกลุ่มสนใจซึ่งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนควรประสานกับหน่วยงานอื่นที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพื่อนำไปสู่การพัฒนาประสิทธิภาพของศูนย์เอง และพัฒนาประชาชนได้เต็มศักยภาพ

¹รองศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*corresponding author, e-mail: pennee@kku.ac.th

Abstract

This paper details an evaluative research project. The objectives of this study were 1) to evaluate the effectiveness of non-formal education in regard to the following issues: (a) quality of graduates/trainees, (b) projects/activities which complied with the policies of the Ministry of Education, government and educational reforms, (c) benefits of the program, and 2) to identify guidelines for the establishment of work principles, missions, target groups and the organization of projects and activities as well as a framework for the management of non formal education in the future.

This study's population includes non-formal education centers in the Northeastern region. Samples were drawn in two stages: Simple random sampling was used to draw ten non-formal education centers out of nineteen the population of 19. Then, groups of 94 teachers ,five hundred students and one-hundred and seventy-five graduates were randomly selected. Measures included survey forms and questionnaires. Small group discussions and focus groups were also employed. The data were analyzed by frequency, percentage and content. The findings were presented by tables and description.

คำสำคัญ: การศึกษานอกโรงเรียน ประสิทธิภาพการดำเนินงาน

Keywords: Non-formal Education Program, Effectiveness

บทนำ

กรมการศึกษานอกโรงเรียนมีพันธกิจสำคัญ คือ 1) จัดและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการพัฒนาตามอัธยาศัยในด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาเพื่อการพัฒนาทักษะชีวิตและการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน 2) จัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อเติมปัญญาให้สังคม 3) สร้างและส่งเสริมระบบการประกันคุณภาพและมาตรฐานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและ 4) พัฒนาระบบการบริหารจัดการตามแนวปฏิรูประบบราชการ และการปฏิรูปการศึกษา ทั้งนี้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนทั่วประเทศไทยได้ดำเนินการในกรอบเดียวกันคือ 1) จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) จัดการศึกษอาบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ 3) บริการการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาวิจัยที่ดำเนินการเกี่ยวกับงานการศึกษานอกโรงเรียนมีดังนี้ ประสิทธิ์ (2538) ได้

ศึกษาบทบาทในการประเมินผลการเรียนของครูการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ จังหวัดมุกดาหาร เสนอ (2538) ศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของการใช้ไมโครคอมพิวเตอร์เพื่อพัฒนางานการศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไพรัช (2538) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพของจังหวัดชายแดนไทย-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอุบลราชธานี (2546) ศึกษากระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ อำเภอสรินทร์ วิจิตร (2545) ศึกษาปัญหาในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ และความต้องการในการรับบริการของนักศึกษาของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น สุชาติ และคณะ (2541) ประเมินแผนการจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยสอบถามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนจาก 24 จังหวัดและกรุงเทพมหานคร

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวไว้ข้างต้นมาเป็นเวลากว่า 25 ปีเศษ แต่ยังไม่มีการประเมินงานในภาพรวมทั้งหมด ดังนั้นจึงควรมีการประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงาน เพื่อจะได้นำผลวิจัยมาใช้ในการพัฒนานโยบายและทิศทางการศึกษาต่อไป

คำถามในศึกษา

1. สภาพการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนมีประสิทธิภาพเพียงใดในด้านคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาและผู้เข้ารับบริการทางการศึกษากิจกรรมตอบสนองนโยบายของกระทรวง รัฐบาลและการปฏิรูปการเรียนรู้เพียงใด การดำเนินงานมีความคุ้มค่าเพียงใด

2. แนวทางในการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนในอนาคตควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การศึกษา

การศึกษาดังนี้เป็นการวิจัยเชิงประเมิน มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1) เพื่อศึกษาวิจัยเชิงประเมินประสิทธิภาพการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนในประเด็นต่อไปนี้

1.1) คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาและผู้เข้ารับบริการการศึกษา

1.2) กิจกรรมที่จัดตอบสนองนโยบายของกระทรวง/รัฐบาลและการปฏิรูปการเรียนรู้

1.3) ความคุ้มค่า/ต้นทุนของการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน

2) เพื่อศึกษาหาแนวทางการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนที่ควรดำเนินการต่อไปในด้านของหลักการพันธกิจ กลุ่มเป้าหมาย รูปแบบหรือกิจกรรมและกลไกการบริหารจัดการ

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การดำเนินงาน หมายถึง การจัดการศึกษาในด้านหลักสูตร คุณภาพผู้สอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ/อุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ และการวัดผลประเมินผล

ประสิทธิภาพการดำเนินงาน หมายถึง

(1) ระดับเจตคติและความพึงพอใจของผู้รับบริการในหลักสูตรและโครงการต่างๆ ตลอดจนความสามารถ/ทักษะของผู้สำเร็จการศึกษาในด้านคอมพิวเตอร์ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดบริการ ได้ตรงตามเป้าหมายภารกิจของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

(2) กิจกรรมที่จัดตอบสนองนโยบายของกระทรวง/รัฐบาลและการปฏิรูปการเรียนรู้ (ในด้านหลักสูตร/กิจกรรม การจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน)

(3) ความคุ้มค่าทางการศึกษา หมายถึง ประสิทธิภาพของงาน (ประสิทธิผลของโครงการ หมายถึง ผลที่เกิดจากการปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ เป็นวัตถุประสงค์ ซึ่งหมายรวมถึง การดำเนินงานได้ตามภารกิจ ได้แก่ การจัดสอนหลักสูตรต่าง ๆ และการมีผู้เข้าศึกษา และจบหลักสูตรได้ตามที่กำหนดไว้ตามภารกิจหลักของกรมการศึกษานอกโรงเรียน มีเป้าหมายสำคัญในการให้โอกาสแก่ผู้ที่พลาดโอกาสหรือด้อยโอกาสในการศึกษา ดังนั้น ประสิทธิภาพของการดำเนินงานของการศึกษานอกโรงเรียน จึงสามารถวัดได้จาก จำนวนประชากรเป้าหมายที่ได้มีโอกาสและมาใช้โอกาสในการศึกษา (ร้อยละของผู้ลงทะเบียนจากผู้ขึ้นทะเบียน และร้อยละของผู้สำเร็จการศึกษาจากจำนวนผู้ลงทะเบียนเรียน ซึ่งกำหนดไว้ร้อยละ 80 ขึ้นไป ในหลักสูตรที่มีการกำหนดระยะเวลาศึกษาอย่างชัดเจน)

วิธีการศึกษา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นศูนย์การศึกษา
ศึกษานอกโรงเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน
19 ศูนย์ จาก 19 จังหวัด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เก็บข้อมูล
ได้มาจากการสุ่มแบบ 2 ขั้นตอน โดยสุ่มอย่างง่ายได้ศูนย์
การศึกษานอกโรงเรียน 10 ศูนย์ จาก 10 จังหวัด ได้แก่
จังหวัดขอนแก่น หนองคาย อุดรธานี ร้อยเอ็ด สกลนคร
สุรินทร์ มุกดาหาร นครราชสีมา อุบลราชธานีและยโสธร
จากนั้นสุ่มผู้ให้ข้อมูลในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน
ได้แก่ ครูผู้สอนจำนวน 94 คน นักศึกษาจำนวน
500 คน ผู้สำเร็จการศึกษาศูนย์ละประมาณ 20 คน รวม
179 คน ส่วนผู้อำนวยการ 10 ศูนย์ ได้จากการเลือก
แบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ ประกอบด้วย แบบสำรวจ
แบบสอบถาม และกรอบการประชุมย่อยซึ่งใช้ในการ
การสนทนากลุ่มย่อย (small group discussion) และ
การสนทนากลุ่ม (focus group) การสร้างเครื่องมือ
ดำเนินการโดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ศึกษาขอบข่าย
งานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จัดทำโครงร่าง
เครื่องมือโดย รศ.ดร.รุจิร ภูสาระ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้าน
การพัฒนา เครื่องมือประเมิน จากนั้นนำเครื่องมือไป
ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้อำนวยการสำนัก
บริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวง
ศึกษาธิการ และนำไปทดลองกับประชากรที่มีลักษณะ
ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อตรวจสอบความตรงเชิง
เนื้อหา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล นักวิจัยและผู้ช่วย
นักวิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการตาม
ขั้นตอนต่อไปนี้

1) การศึกษาเอกสารและรายงานการ
ดำเนินงานในช่วงปีที่ผ่านมา (2541-2546) เพื่อ
ศึกษาประสิทธิภาพการดำเนินงานของศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียน

2) แบบสอบถามและแบบสำรวจส่งทาง
ไปรษณีย์โดยสอบถามข้อมูลจากครูผู้สอน นักศึกษา

ผู้สำเร็จการศึกษา ผู้เข้ารับบริการ และขอรับข้อมูลกลับ
ด้วยตนเองในจังหวัดที่พร้อม ส่วนที่เหลือส่งกลับทาง
ไปรษณีย์ ข้อมูลที่ได้นำมาประกอบการประเมิน
ประสิทธิภาพการดำเนินงาน คุณภาพและกิจกรรมที่
ตอบสนองนโยบายของรัฐ

3) การใช้การสนทนากลุ่มย่อย (small
group discussion) นักศึกษาปัจจุบันและ ผู้สำเร็จการ
ศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์
ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

4) จัดประชุมสนทนากลุ่ม (focus group)
ผู้เชี่ยวชาญ และผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอก
โรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อหาคำตอบด้าน
ทิศทางการดำเนินงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน
ในอนาคต

ผลการศึกษา

1. ประสิทธิภาพการดำเนินงานการศึกษานอก โรงเรียน

1.1 คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา พบว่า
กลุ่มตัวอย่างประมาณครึ่งหนึ่ง มีรายได้ เดือนละ
0 - 5,000 บาท และ 5,001 - 10,000 บาท
หลังจากจบการศึกษา ด้านความสามารถ ทักษะในการ
ใช้คอมพิวเตอร์ของกลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่งหนึ่งใช้ได้
ในระดับพอสมควรและดี (ร้อยละ 26.3 และ 20.6
ตามลำดับ) ด้านทักษะทางภาษาไทยกลุ่มตัวอย่าง
ร้อยละ 61.1 50.9 57.7 และ 49.7 ใช้ภาษาอ่าน พูด
ฟัง และเขียนในระดับดี ตามลำดับ ส่วนด้านทักษะทาง
ภาษาอังกฤษกลุ่มตัวอย่างใช้ภาษา อ่าน พูด ฟัง และ
เขียนได้ในระดับดีเพียง ร้อยละ 10.3 4.0 6.3 และ
10.3 ตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้ภาษา
อังกฤษได้ในระดับน้อยและพอสมควร (ตารางที่ 1)

กลุ่มตัวอย่างผู้สำเร็จการศึกษา จาก กศน. มี
อาชีพ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ (1) ครู
อาสาสมัคร (ร้อยละ 17.7) (2) วิทยากรสอนอาชีพ
(ร้อยละ 16.6) (3) พนักงานขาย (ร้อยละ 11.4)
(4) ครูผู้สอนอาชีพ (ร้อยละ 2.9) (5) ทำนา (ร้อยละ
1.7) และ (6) ลูกจ้าง (ร้อยละ 1.1) (ตารางที่ 2)

กลุ่มตัวอย่างผู้สำเร็จการศึกษา ประมาณครึ่งหนึ่งได้ทำงานภายในช่วงเวลาไม่เกิน 1 ปีโดยได้ทำงานภายใน 3 เดือนร้อยละ 30.9 ได้ทำงานภายใน 6 เดือนร้อยละ 10.9 และได้ทำงานภายใน 1 ปี ร้อยละ 7.4 ส่วนที่เหลือได้งานทำภายหลังจาก 1 ปีร้อยละ 10.9 และมีงานทำอยู่แล้วร้อยละ 2.9 (ตารางที่ 3)

นอกจากกลุ่มตัวอย่างผู้ที่สำเร็จการศึกษาจะมีทัศนคติที่ดีต่อหลักสูตรทุกหลักสูตรในระดับมาก แล้วกลุ่มตัวอย่างผู้สำเร็จการศึกษา ยังมีเจตคติต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนอยู่ในระดับมากด้วย และเมื่อวิเคราะห์ถึงรายการต่าง ๆ พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้สำเร็จการศึกษา จากการศึกษานอกโรงเรียนมีเจตคติต่อการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเป็น 2 ระดับ

มีเจตคติระดับมากที่สุด ในรายการต่าง ๆ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ คือ

(1) จะเชิญชวนเพื่อน ๆ ที่ยังไม่ได้เรียนให้มาสมัครเรียนที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและกล้าที่จะบอกใคร ๆ ว่าได้สำเร็จการศึกษาจากศูนย์ กศน.

(2) การจัดการศึกษาของการศึกษานอกโรงเรียนสนองความต้องการของผู้เรียนได้กว้างขวาง

(3) ยอมรับในบทบาทของการศึกษานอกโรงเรียนในการช่วยพัฒนาประเทศ

(4) ยอมรับว่าการศึกษานอกโรงเรียนได้เปิดโอกาสให้แก่ทุกคนอย่างยุติธรรม

(5) สนับสนุนให้มีการขยายขอบเขตการจัดการศึกษาของการศึกษานอกโรงเรียน

(6) สนับสนุนการจัดการศึกษาของศูนย์ฯ ทุกครั้งที่มีโอกาส

มีเจตคติในระดับมาก ในรายการต่าง ๆ โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ

(1) ยอมรับในความรู้ความสามารถของบุคลากรการศึกษานอกโรงเรียน

(2) การวัดและประเมินผลการศึกษาของครูที่สอน ข้าพเจ้ายอมรับว่ามีความเชื่อถือได้

(3) พึงพอใจกับวิธีการจัดการเรียนการสอนของการศึกษานอกโรงเรียน

(4) เชื่อว่าหลักสูตรการศึกษาของการศึกษานอกโรงเรียนไม่ด้อยกว่าหลักสูตรการศึกษาในระบบโรงเรียน

(5) จะต่อต้านทุกคนที่ตำหนิวิธีการจัดการศึกษาของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

1.2 กิจกรรมที่ตอบสนองนโยบายของกระทรวง/รัฐบาล และการปฏิรูปการเรียนรู้

กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 33.1) และรับจ้าง (ร้อยละ 24.6) มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 3,000 บาท (ร้อยละ 32.9) และ 3,001 - 5,000 บาท (ร้อยละ 30.2) อาชีพหลักของบิดาและมารดา คือ เกษตรกร (ร้อยละ 54.0 และ 50.5 ตามลำดับ) ระดับการศึกษาของบิดาและมารดา คือ จบประถมศึกษา (ร้อยละ 50.9 และ 53.0 ตามลำดับ) สถานภาพของบิดามารดา คือ อยู่ด้วยกัน (ร้อยละ 59.8)

กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาเข้าเรียนในหลักสูตร/กิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือ ร้อยละ 42.3 โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ 1) การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน (ร้อยละ 31.1) และ 2) การสอนให้รู้หนังสือ (ร้อยละ 11.2)

กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาเรียนในหลักสูตร/กิจกรรมการศึกษาต่อเนื่อง ร้อยละ 97.10 โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ (1) หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน (ร้อยละ 88.6) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 60.9) (2) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปอ.) (ร้อยละ 4.8) และ (3) หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) (ร้อยละ 3.7) หลักสูตรที่เปิดสอนส่วนใหญ่เป็นหลักสูตรระยะสั้น (ร้อยละ 65.1) วิชาที่สอนในอันดับต้นและผู้เรียนเลือกเป็นกลุ่มใหญ่ คือ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (ร้อยละ 18.6) การประเมินหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน กลุ่มตัวอย่างผู้สำเร็จการศึกษาจากการศึกษานอกโรงเรียน ส่วนใหญ่เข้ารับการการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน (ร้อยละ 81.3) ในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย คือ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ

76.3) ศึกษาที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน รองลงมาคือ ห้องสมุดประชาชน และโทรทัศน์ทางการศึกษา (ร้อยละ 65.1 และ 53.75 ตามลำดับ) ในหลักสูตรนี้เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้นในการประเมินจึงต้องอาศัยภาพรวมจากผู้สำเร็จการศึกษาจาก การศึกษานอกโรงเรียนไปแล้ว

หลักสูตรพัฒนาทักษะชีวิต มีกลุ่มตัวอย่าง นักศึกษาสมัครศึกษาในรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ เข้าค่าย (ร้อยละ 51.1) กิจกรรมชุมชน (ร้อยละ 48.7) ฟังการบรรยาย/สัมมนา (ร้อยละ 43.7) และกลุ่มสนใจ (ร้อยละ 33.1) กิจกรรมที่เข้าร่วมประกอบด้วย ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 60) ด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ (ร้อยละ 58.7) ด้านสุขภาพอนามัย (ร้อยละ 42.2) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (ร้อยละ 40.3)

ด้านการจัดการเรียนการสอนเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสำรวจจากนักศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาได้รับวิธีสอนคือ ทำแบบฝึกหัด บรรยาย ทำโครงการ/โครงการ (ร้อยละ 69.2, 61.2 และ 60.2 ตามลำดับ) การสอนโดยการวิเคราะห์หมีเพียงร้อยละ 5.4 หลักสูตรการศึกษาพัฒนาอาชีพ พบว่า ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกทักษะร้อยละ 67.7

ประเด็นที่ยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจน คือ การจัดการเรียนการสอน โดยให้มีรูปแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพราะจากข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้เรียนชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการสอนที่ใช้มากที่สุดคือ การให้ทำแบบฝึกหัดและบรรยาย (ร้อยละ 69.4 และ 61.2 ตามลำดับ) ในขณะที่ ผู้สอนตอบว่า ใช้อุปกรณ์โสตทัศนวัสดุมากที่สุด (ร้อยละ 29.8) รองลงมาคือ แบบสาธิต (ร้อยละ 16) และอภิปรายกลุ่มและศึกษานอกสถานที่ (ร้อยละ 14.9 เท่ากัน) สื่อที่ใช้จะเป็นหนังสือถึงร้อยละ 80.1 รองลงมาคือโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ร้อยละ 53.2) นักศึกษาจะใช้เวลาว่างศึกษาเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.9) ซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยเช่นกัน

อนึ่ง ในด้านการใช้สื่อคอมพิวเตอร์เพื่อการศึกษา ซึ่งเป็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งแนวคิดในการปฏิรูปการเรียนรู้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างไกลสามารถใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ข้อมูลเชิงปริมาณชี้ให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างนักศึกษาที่ได้เรียนโดยอุปกรณ์ CD-ROM มีเพียงร้อยละ 3 และการประชุมกลุ่มย่อยกับนักศึกษาที่ได้รับข้อคิดเห็นว่า ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนควรเพิ่มอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ให้ผู้เรียนได้ใช้ศึกษาค้นคว้า เพราะคอมพิวเตอร์ที่มีอยู่นอกจากจะมีไม่เพียงพอแล้ว ยังไม่ทันสมัยพอที่จะใช้ค้นคว้าได้อย่างทั่วถึง

ความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พบว่า มีความสอดคล้องในด้านการพัฒนาศักยภาพคนไทย และเป็นแหล่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาศักยภาพของผู้ด้อยโอกาสให้นักเรียนที่ยากจน ออกกลางคัน จากการศึกษาภาคบังคับ มีปัญหาในการเรียนในระบบได้มีโอกาสศึกษา

ความสอดคล้องกับปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในประเทศไทย พบว่าแนวคิดในการสร้างบุคคลให้มีคุณสมบัติ คิดเป็นที่เคยได้ทำชื่อเสียงให้กับประเทศไทยนับแต่ปีพ.ศ.2522 นั้นไม่ปรากฏชัดเจนในการดำเนินงาน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะเน้นผลลัพธ์เป็นจำนวนชั่วโมง หน่วยกิต และประกาศนียบัตร

กิจกรรมที่ตอบสนองนโยบายของกระทรวงรัฐบาลและการปฏิรูปการศึกษา พบว่ากิจกรรมที่สอดคล้องในการจัดการบริการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยคือ มีการบูรณาการหลักสูตรให้ผู้เรียนได้ศึกษาเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองและสังคม แต่ประเด็นที่ไม่ปรากฏชัดเจนคือ การจัดการเรียนการสอนภายใต้รูปแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.3 ความคุ้มค่าทางการศึกษา

ความคุ้มค่าทางการศึกษา นับแต่ปี พ.ศ. 2541 - 2546 จะเห็นว่าร้อยละของผู้สำเร็จการศึกษา

มีจำนวนต่ำ แต่เมื่อพิจารณาเป็นประเภทการศึกษา จะเห็นว่า การสอนให้รู้หนังสือและการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน มีร้อยละของผู้สำเร็จการศึกษาในระดับที่น่าพอใจ มากกว่าร้อยละ 80 ทุกปี และในปี พ.ศ. 2541-2546 การจัดบริการการศึกษาต่อเนื่องเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้สะท้อนประสิทธิผลในการให้บริการ คือ มีผู้ลงทะเบียนเรียนสูงกว่าผู้ขึ้นทะเบียนไว้ ทำให้ร้อยละของผู้ลงทะเบียนจากผู้ขึ้นทะเบียนสูงกว่าร้อยละร้อยละ และแม้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นไป จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาโดยรวมลดต่ำกว่าร้อยละ 50 แต่การจัดการสอนให้รู้หนังสือและการส่งเสริมการรู้หนังสือแบบการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ยังมีจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาสูงกว่าร้อยละ 80 ทุกปี

2. ข้อเสนอแนะการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียนในอนาคต

ข้อเสนอแนะจากกลุ่มตัวอย่างในด้านแนวทางการดำเนินงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในอนาคต กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เรียนมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1) เสนอให้มีการเปิดหลักสูตรคอมพิวเตอร์ เพราะการสมัครงานต้องมีทักษะคอมพิวเตอร์ อยากให้มีเครื่องคอมพิวเตอร์ให้บริการเพียงพอ และที่มีอยู่ก็เป็นโปรแกรมที่ล้าสมัย

2) การพบกลุ่มควรมีมากกว่าที่เป็นอยู่ และเพิ่มเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และคอมพิวเตอร์

3) หลักสูตรฝึกทักษะอาชีพ อยากให้มีการสอนทุกวัน

4) เสนอให้จัดครูสอนเป็นรายวิชา ไม่อยากให้เป็นการประจำชั้น เพราะระบบการสอนจะได้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

5) ห้องเรียนควรแยกจากกันโดยเด็ดขาด การกั้นห้องชั่วคราวทำให้มีเสียงรบกวนการเรียน ไม่มีสมาธิในการเรียน

6) การให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เป็นสิ่งดี สร้างความรับผิดชอบและใฝ่หาความรู้ แต่มี

นักศึกษบางส่วนลอกงานมาส่ง ผู้สอนควรต้องตระหนักและหาวิธีการปรับปรุง

7) เสนอให้ กรมการศึกษานอกโรงเรียน ยกมาตรฐานของตนให้หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ไว้วางใจ เพราะในการไปสมัครงาน ถ้าพูดโดยจริงแล้ว หน่วยงานต่าง ๆ ถ้ามีคู่แข่งชั้นที่จบจากสถาบันการศึกษาในระบบ บุคคลผู้นั้นก็จะได้รับเลือกโดยหน่วยงานหรือองค์กรเหล่านั้น โดยอธิบายว่าถึงแม้จะมีความรู้เท่า ๆ กัน แต่คนที่จบจากการศึกษาในระบบน่าจะมีความรู้แน่นกว่า ซึ่งทำให้เสียกำลังใจ

แนวทางการดำเนินงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในอนาคต จากการประชุมกลุ่มย่อยของผู้เกี่ยวข้องกลุ่มต่าง ๆ คือ กลุ่มผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มผู้อำนวยการศูนย์วิทยาศาสตร์ กรมการศึกษานอกโรงเรียน และข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งสามารถสรุปประมวลได้ดังในตารางที่ 4

อภิปรายผลการศึกษา

1. คุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา จากข้อมูลสถานภาพการทำงานของกลุ่มตัวอย่างจะเห็นว่า กลุ่มตัวอย่างที่สำเร็จการศึกษาเป็นครูอาสาสมัครในโครงการการศึกษานอกโรงเรียน ร้อยละ 17.7 เป็นวิทยากรสอนอาชีพ ร้อยละ 16.6 และเป็นพนักงาน ร้อยละ 11.4 ซึ่งเมื่อรวมจำนวนแล้วก็นับเป็นจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง ขณะเดียวกันกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ระบุสภาพการทำงานก็มีถึงร้อยละ 48.6 ซึ่งเป็นจำนวนเกือบครึ่งเช่นกัน ซึ่งอาจหมายถึงว่า เป็นผู้ยังไม่ได้งานทำก็อาจเป็นไปได้ และเมื่อพิจารณาระยะเวลาการทำงานหลังจากจบการศึกษาจากการศึกษานอกโรงเรียนพบว่า ร้อยละ 30.9 ได้งานทำหลังจาก 3 เดือน และร้อยละ 10.9 ได้งานทำภายใน 6 เดือน และหลังจาก 1 ปี ซึ่งประเด็นของการได้งานทำนี้ การประชุมกลุ่มของกลุ่มตัวอย่างได้แจ้งว่า ความยากลำบากในการทำงานท่าจะเกิดขึ้นเมื่อไปสมัครงานและมีคู่แข่งที่สำเร็จการศึกษาจากที่อื่น นายจ้างจะเลือกผู้ที่สำเร็จการศึกษา

จากที่อื่น ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนน่าจะได้พัฒนาศักยภาพ หรือไม่ก็คือสิ่งที่มีผู้เสนอแนะในการประชุมผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่ว่า กศน. ต้องสร้าง brand name ให้ได้ ให้สังคมเกิดความมั่นใจและเกิดศรัทธา

อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการบริการด้านการอบรมจาก การศึกษานอกโรงเรียนประเมินผลที่ได้รับจากการฝึกอบรมว่า เป็นการเพิ่มทักษะฝีมือในการปฏิบัติงาน ร้อยละ 34.3 ทำให้เข้าสังคม/อยู่ร่วมกับผู้อื่น/ปรับตัวได้ ร้อยละ 30.3 และเพิ่มรายได้ ร้อยละ 21.1 ซึ่งสอดคล้องกับ สุชาติ และคณะ (2541) ที่ได้รับคำตอบว่า ประชาชนที่รับการอบรมจากการศึกษานอกโรงเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ข้อค้นพบนี้จะยืนยันได้จากผลการประชุมกลุ่มย่อยของผู้สำเร็จการศึกษาด้วยที่กล่าวว่า "วิชาความรู้ที่ได้สามารถใช้ได้ทันทีทั้งในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ"

เมื่อพิจารณาคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาจากการศึกษานอกโรงเรียนในรายละเอียดโดยจำแนกตามทักษะต่างๆ ได้แก่ 1) การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการทำงาน ร้อยละ 33.1 ใช้ได้น้อย ร้อยละ 20.6 ใช้ได้ดี และร้อยละ 13.7 ใช้ไม่ได้เลย ซึ่งข้อมูลจะสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการประชุมกลุ่มย่อยที่ กลุ่มตัวอย่างกล่าวว่า ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนควรเพิ่มอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า เพราะคอมพิวเตอร์ที่มีอยู่นอกจากจะไม่เพียงพอแล้ว ยังไม่ทันสมัยพอที่จะใช้ค้นคว้าได้อย่างทั่วถึง ซึ่งก็จะเป็นประเด็นที่การศึกษานอกโรงเรียนน่าจะปรับปรุงพัฒนาได้ 2) ทักษะการสื่อสารด้านภาษาไทย ซึ่งผู้สำเร็จการศึกษากว่าครึ่ง ร้อยละ 61.1 และ 50.9 ใช้การอ่านและพูดได้ดีตามลำดับ เช่นเดียวกับการฟังและเขียน ส่วนการสื่อสารด้านทักษะภาษาอังกฤษ กลุ่มตัวอย่างผู้สำเร็จการศึกษาอ่านได้น้อย (ร้อยละ 42.3) ฟังได้น้อย (ร้อยละ 46.3) และเขียนได้น้อย (ร้อยละ 47.4) มากที่สุดมีเพียงร้อยละ 10.3, 4.0, 6.3 และ 10.3 ที่อ่าน พูด ฟัง เขียน ได้ในระดับดี ตามลำดับ ซึ่งในสภาพ

ปัจจุบันการใช้ภาษาอังกฤษนับเป็นทักษะสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาอาชีพ และการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มขึ้นของประชาชน ดังนั้น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจึงน่าจะพัฒนาวิธีการจัดการเรียนการสอนด้านทักษะภาษาอังกฤษให้เป็นวิชาหรือกิจกรรมหลัก กิจกรรมของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนก็น่าจะเป็นจุดเด่นที่ทำให้การศึกษานอกโรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาการเรียนรู้ด้านทักษะทางภาษาตลอดชีวิตได้

2. กิจกรรมที่สนองนโยบายของกระทรวง/รัฐบาล และการปฏิรูปการเรียนรู้ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการพัฒนาศักยภาพของประชากรผู้ด้อยโอกาสได้อย่างชัดเจน จากข้อมูลเชิงปริมาณของผู้สำเร็จการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 52.0) บิตามารดามีอาชีพหลักเป็นเกษตรกร รองลงมา (ร้อยละ 21.1) มีอาชีพค้าขาย ซึ่งในการประชุมกลุ่มของกลุ่มตัวอย่างก็พบว่า ผู้เรียน ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นผู้ที่ไม่มีโอกาสเรียนสำเร็จการศึกษาจากการศึกษาในระบบ เป็นผู้ที่ไม่พลาดโอกาสจากการศึกษาในระบบ และเป็นผู้ที่ถูกไล่ออกจากการศึกษาในระบบ กลุ่มตัวอย่างต่างตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าการศึกษานอกโรงเรียนได้ให้โอกาสแก่พวกเขา ทำให้เขาเห็นอนาคต และไม่สิ้นหวัง ซึ่งนับเป็นการสนองทั้งนโยบายตามยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และตอบสนองปรัชญาของแผนดำเนินการของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ในด้านการพัฒนาศักยภาพด้านจิตใจของประชากร ผลลัพธ์ที่ได้สามารถพิจารณาได้จากคำตอบของกลุ่มตัวอย่างที่สำเร็จการศึกษาจากการศึกษานอกโรงเรียนที่ร้อยละ 94.9 เห็นว่าตนเองเป็นคนยิ้มแย้มเบิกบาน ร้อยละ 94.3 เห็นว่าตนเองชอบช่วยเหลือผู้อื่น ร้อยละ 90.3 เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เป็นต้น ซึ่งทำให้เห็นภาพว่า งานของ การศึกษานอกโรงเรียนได้ดำเนินในทิศทางที่สอดคล้องกับนโยบายของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสถาบันสำคัญที่สร้างความเสมอภาคและเปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชน

ส่วนการตอบสนองนโยบายด้านการปฏิรูปการเรียนรู้ การดำเนินการจัดการศึกษานอก

ระบบและตามอัธยาศัย เป็นกิจกรรมที่เด่นชัด แต่การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญกลุ่มตัวอย่างผู้เรียนตอบว่ารูปแบบการสอนที่ได้เรียนเป็นส่วนใหญ่ คือ ทำแบบฝึกหัดและบรรยาย (ร้อยละ 69.4 และ 61.2 ตามลำดับ) ส่วนในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มตัวอย่างผู้สอนตอบว่า ใช้อุปกรณ์โสตทัศนวัสดุมากที่สุด (ร้อยละ 29.8) รองลงมาคือ แบบสาธิต (ร้อยละ 16.0) อภิปรายกลุ่มและศึกษานอกสถานที่ (ร้อยละ 14.9 เท่ากัน) จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนยังไม่สะท้อนภาพของการปฏิรูปการศึกษา ขณะเดียวกันกลุ่มตัวอย่างยังตอบว่าสื่อมีน้อยและคอมพิวเตอร์มีไม่เพียงพอซึ่งสอดคล้องกับวิจิตรวาท (2545) ได้ย้าปัญหาในด้านการจัดการเรียนการสอนจากการประเมินของนักศึกษาที่รับบริการที่กล่าวว่า ผู้สอนไม่พัฒนาการพบกลุ่มให้ทันสมัยสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา หนังสือแบบเรียนไม่เพียงพอให้ยืม การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่น่าสนใจ ครูอ่านตำราให้นักศึกษาฟัง การวัดประเมินผลไม่ตรงกับเนื้อหาขณะที่ จำลอง (2544) พบว่า สื่อไม่เพียงพอ ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะสามารถพัฒนาขึ้นได้ เพื่อให้เกิดผลกระทบทางบวกโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียน เช่นเดียวกับ ไพรัช (2538) ได้ศึกษาการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพพบว่า มีความต้องการให้มีการอบรมครูผู้สอนและวิทยากรผู้สอนสายอาชีพ เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ฉะนั้นจึงควรมีการพัฒนาด้านรูปแบบการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการศึกษา โดยการจัดโครงการพัฒนาผู้สอนและติดตามนิเทศอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันการจัดการเรียนการสอนตามปรัชญาการศึกษาของการศึกษานอกระบบ ภายใต้การสร้างคนให้คิดเป็นก็ควรจะถูกนำมารื้อฟื้นให้เป็นจุดเด่นของงานการศึกษานอกระบบให้มากขึ้น

3. ด้านประสิทธิผลของการดำเนินงานการศึกษานอกโรงเรียน การกิจในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือ โครงการการสอนให้รู้หนังสือและการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน มีการดำเนินงานในระดับที่

น่าพอใจ เพราะนอกจากจำนวนนักศึกษาที่ขึ้นทะเบียนแล้วลงทะเบียน จะมีจำนวนร้อยละ 100 แล้ว จำนวนผู้สำเร็จยังอยู่ในระดับร้อยละ 80 ขึ้นไป ในช่วงปี พ.ศ. 2541-2546

ส่วนในโครงการลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ การบริการการศึกษาเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในช่วงปี พ.ศ. 2541 เป็นปีที่สะท้อนถึงการให้บริการที่มีประสิทธิผล กล่าวคือ จำนวนการลงทะเบียนจากผู้ขึ้นทะเบียนเกิน ร้อยละร้อย และจำนวนผู้สำเร็จสูงกว่าร้อยละ 70 แต่นับจาก ปี พ.ศ. 2542 แม้ว่า การให้บริการจะสะท้อนถึงประสิทธิผลของโครงการในแง่ของจำนวนผู้ลงทะเบียนเรียนจากผู้ขึ้นทะเบียนเกินร้อยละร้อย แต่จำนวนของผู้สำเร็จการศึกษาต่ำกว่าร้อยละ 50 และจำนวนผู้สำเร็จจะเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 50 ไปจนถึงปี พ.ศ. 2546

ในส่วนของการบริหารจัดการที่ประเมินโดยผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนที่ส่วนใหญ่ประเมินภาระงานของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ที่สำเร็จตามเป้าหมายในระดับมาก ซึ่งได้แก่ การศึกษาประเภทครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน/ ประเภททางไกลระดับมัธยมศึกษา การจัดการศึกษาในชุมชน เมืองด้านการอบรมเยาวชนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้งานการศึกษาสายอาชีพด้านเกษตรอุตสาหกรรม และการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร การอบรมกลุ่มสนใจ ซึ่งใน 6 รายการนี้ นับเป็นโครงการที่เพิ่มและพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรประชาชนที่ตรงจุด และสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของสังคมและประเทศในปัจจุบัน ซึ่งถึงศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนได้ร่วมประสานงานกับหน่วยงาน อื่นที่มีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะด้าน โครงการดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างเสริมประสิทธิภาพของศูนย์เอง และนำไปสู่การพัฒนาประชาชนได้อย่างเต็มศักยภาพและนำไปสู่การเป็นองค์กรที่มีบทบาทหลัก ที่เป็นที่ยอมรับของสถาบันต่าง ๆ อย่างแท้จริง

ส่วนการจัดห้องสมุดประชาชนและการจัดศูนย์การเรียนรู้ เป็นภารกิจที่ผู้บริหารประเมินว่า มีระดับ

ความสำเร็จตามเป้าหมายในระดับมาก และเพื่อเป็นการพัฒนาของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน การประสานกับสถาบันด้านการเรียนรู้ในลักษณะตามอรรถาธิบายขององค์กรอื่นๆ ซึ่งรวมถึงการเป็นเครือข่ายกับโรงเรียนต่าง ๆ ในชุมชน การเป็นเครือข่ายกับศูนย์การเรียนรู้ที่จัดโดยกลุ่มองค์กร ที่ไม่สังกัดภาครัฐ จะเป็นการสร้างฐานเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ชุมชนที่ยั่งยืนได้อีกส่วนหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

1. การพัฒนาองค์ประกอบภายในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

1.1 การพัฒนาบุคลากรที่รับผิดชอบด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรมีแผนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

1.2 การพัฒนาองค์ประกอบพื้นฐานของบริบทการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้แก่ สถานที่เรียน และอุปกรณ์ที่เสริมการเรียนรู้

2. ทิศทางที่ควรจะไปในอนาคต

2.1 การศึกษานอกโรงเรียนควรมุ่งพัฒนาบุคลากรที่เป็นกลุ่มนอกช่วยความรับผิดชอบของสถาบัน

การศึกษาในระบบ ได้แก่ ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีที่ไม่มีงานทำ กลุ่มผู้ตกออกจากการศึกษาภาคบังคับ และกลุ่มผู้สูงอายุ ประกอบกับการดำเนินงานของการศึกษานอกโรงเรียนต้องอยู่ภายใต้ 3 ประเด็นหลักอยู่แล้วคือ 1) ดูแลผู้ที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยจัดให้ประชาชนสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพเป็นรายได้เสริมนอกเหนือจากวุฒิที่จบมองผู้ไม่มีรายได้ให้มีโอกาสเข้ามาเสริมศักยภาพ 2) พัฒนาด้านอาชีพซึ่งสถาบันภายใต้กรมอาชีวศึกษารับผิดชอบอยู่แล้ว การศึกษานอกโรงเรียนอาจทำงานในลักษณะไตรภาคีเพื่อให้มีศักยภาพเพิ่มขึ้น 3) ด้านการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารซึ่งเป็นงานหลักของการศึกษานอกโรงเรียนควรมีการพัฒนาประสิทธิภาพในด้านนี้อย่างจริงจังโดยการส่งเสริมการรู้สารสนเทศของ

ประชาชน (information literacy) ดังนั้นการพัฒนาบุคลากรกลุ่มที่อยู่นอกกรอบจากการสถาบันการศึกษา เช่น นักโทษในคุก หลักสูตรเพิ่มรายได้ให้กับผู้ไม่มีงานทำ หรือหลักสูตรเพิ่มเติมต่างๆ จึงควรเป็นทิศทางที่การศึกษานอกโรงเรียนมุ่งพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ

2.2 การจัดหลักสูตรให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามสภาพจริงซึ่งจะเกิดจากการเรียนรู้จากระบบและอรรถาธิบาย สามารถทำได้โดยการประสานงานกับโรงเรียนในพื้นที่ พิพิธภัณฑ์เด็ก องค์กรชุมชน อุทยานการเรียนรู้และสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ทั้ง 7 สถาบัน

ในส่วนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเอง ควรมีการจัดสอบเทียบการศึกษาสายสามัญระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ให้กับนักเรียนที่ไม่สำเร็จการศึกษาในระบบ และเชื่อมโยงประสานงานกับวิทยาลัยชุมชน ด้านการจัดอบรมหลักสูตรระยะสั้นควรเน้นด้านทักษะที่สอดคล้องกับพื้นที่และทำอย่างมีคุณภาพ การส่งเสริมให้ชุมชนเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society) การส่งเสริมการจัดการความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน (knowledge management) การมีส่วนร่วมของทุกส่วนในชุมชน เพื่อความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วมกัน (ownership) ตลอดจนบทบาทของผู้เกี่ยวข้องในการสร้างโอกาสการเรียนรู้ของทุกคนในชุมชน โดยควรจัดกิจกรรมที่สร้างพื้นที่สาธารณะ (public space) คือ จัดในลักษณะของลานการเรียนรู้ร่วมกันให้กับชุมชนและครอบครัว เน้นการสร้างระบบครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็ง

นอกจากนี้การศึกษานอกโรงเรียนควรร่วมมือกับองค์กรอื่นได้แก่ สถาบันศาสนาจัดกิจกรรมการศึกษาที่พัฒนาทั้งในส่วนองประชาชน สามเณรและพระสงฆ์ ตลอดจนถึงตาตึกาและปอเนาะ ทั้งนี้ เพราะทุกฝ่ายเห็นพ้องกันแล้วว่า ระบบจริยธรรมในปัจจุบันอ่อนแอลง ขณะเดียวกันควรร่วมมือกับสมาคมผู้สูงอายุ เพราะสังคมไทยกำลังเข้าสู่ aging society (สังคมผู้สูงอายุ) เพื่อให้ทรัพยากรบุคคลดำรงสภาพของทรัพยากรที่มีคุณค่าและใช้ประโยชน์ในด้านกำลังคนที่เกิดมูลค่าเพิ่มต่อสังคมต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักบริหารงานการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ที่ให้ทุน
สนับสนุนการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- จำลอง สุวรรณเรือง. 2544. การวิจัยเพื่อพัฒนา
งานการศึกษานอกโรงเรียน : กรณีศึกษา
บทบาทหน้าที่ของครูประจำกลุ่มศูนย์การ
เรียนชุมชน(ศรช.)ในจังหวัดกาฬสินธุ์. ศูนย์
การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดกาฬสินธุ์.
- ประสิทธิ์ อุดมโกชนัน. 2538. การศึกษาบทบาทใน
การประเมินผลการเรียนของครูการศึกษา
นอก โรงเรียนสายสามัญ จังหวัดมุกดาหาร.
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดมุกดาหาร.
- ไพรัช วรรณวงศ์. 2538. การศึกษาเกี่ยวกับการ
จัดการนอกระบบโรงเรียนสายอาชีพของจังหวัด
ชายแดนไทย-ลาว ในภาคตะวันออกเฉียง
เหนือ. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียง
เหนือ: โครงการพัฒนาคุณภาพการ
ศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์พัฒนาบุคลากร
กรมการศึกษานอกโรงเรียน สถาบันราชภัฏ
อุดรธานี.
- วิจิตรา วิเศษ. 2545. ปัญหาในการจัดการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนสายสามัญ และความต้องการ
ในการรับบริการของนักศึกษาของศูนย์
บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนอำเภออุบล
รัตน์ จังหวัดขอนแก่น. ปรินญาณิพนธ์ศึกษา
ศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนจังหวัดอุบลราชธานี.

2546. กระบวนการจัดการศึกษาเพื่อ
พัฒนาอาชีพ(กพอ.)อำเภอสิรินธร จังหวัด
อุบลราชธานี กรณีศึกษา : กลุ่มสุราแซ่บ้าน
ใหม่ภูหลวง. กรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน.
กรุงเทพมหานคร.

ศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

2542. ศึกษาผลการดำเนินงานโครงการ
ศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริม
การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับสตรีกลุ่มแม่บ้าน
ชนบท ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี. ศูนย์การ
ศึกษานอกระบบโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

- เสนอ เญยไสย. 2538. สภาพที่เป็นจริงและสภาพ
ที่คาดหวังของการใช้ไมโครคอมพิวเตอร์
เพื่อการพัฒนางาน การศึกษานอกระบบ
จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงาน
การวิจัย : โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษ
นอกระบบ ศูนย์พัฒนาบุคลากร กรมการ
ศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, กรรณิการ์ สุขเกษม, บุญสม
หรรษาศิริพจน์, โสภิต ผ่องเสรี, ไพบุลย์ ทรง
เมตตา และเยาวลักษณ์ เกียงเอี้ย 2541.
การประเมินแผนงานจัดการศึกษานอก
โรงเรียน.สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
2541. การประเมินแผนงานจัดการศึกษา
นอกระบบ. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒน
บริหารศาสตร์.